

ПОЕТИКА ОНІМІВ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ДЕПЕШ МОД»

Антоненко Тетяна Ігорівна, студентка IV курсу (групи УМЛБ-1-20.4.0д.) спеціальності «Українська мова та література» Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вінтонів Т. М., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті досліджено рівень вивчення літературних поетонімів, проаналізовано типологію онімів у сучасній лінгвістиці, окреслено проблеми найменувань онімів та спроби їх досліджень; з'ясовано різнобарвність та багатство онімного простору у творі Сергія Жадана «Депеш Мод».

Ключові слова: власна назва, ономастика, онімний простір, поетонім, антропонім, топонім, космонім, ергонім, хрематонім, онімізація.

Власні назви посідають центральне місце в складі лексики будь-якої мови. Своєрідність і специфіка власних назв становить окрему науку – ономастику. Ономастика з грецької мови означає мистецтво давати імена. Онімний простір неодноразово поставав темою для обговорень та ґрунтовних досліджень. Зокрема варто звернути увагу на те, що оніми в художньому тексті не лише несуть номінативну функцію, а й містять смислову інформацію.

Мета статті – комплексно проаналізувати поетику онімів на матеріалі роману Сергія Жадана «Депеш мод».

Для досягнення поставленої мети ставимо перед собою такі завдання:

Проаналізувати онімний простір у романі Сергія Жадана «Депеш Мод»:

- 1) описати пропріальні одиниці в структурно-семантичному аспекті;
- 2) проаналізувати стилістичні вияви виокремлених онімів;
- 3) простежити взаємозв'язок антропонімів, етнонімів, топонімів, мікротопонімів, ергонімів, хрематонімів, біблеїзмів, міфонімів у творі «Депеш Мод» Сергія Жадана.

Дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художньої антропонімії (ЛХА – визначення Л. Белея) в художньому творі – одна з важливих проблем сучасної ономастики. Це засвідчує низка дисертацій, виконаних упродовж минулих 30 років на матеріалі української літературно-художньої антропонімії (Л. Белей, Ю. Карпенко, О. Карпенко, Н. Бияк, Т. Вінтонів, В. Галич, Т. Гриценко, О. Климчук, Л. Кричун, Т. Крупеньова, Г. Лукаш, М. Максимюк, М. Мельник, В. Мержвинський, Т. Наумовна, О. Немировська, Т. Немировська, Н. Попович, О. Сколоздра, А. Соколова, О. Усова, Л. Шестопалова, Т. Шотова-Ніколенко та ін.), а також опубліковані монографії Л. Белея, Ю. Карпенка, М. Мельник, Т. Шотової-Ніколенко та ін. (Вегеш, 2012: 5).

Онімний простір – це сукупність усіх власних назв, які функціонують у певній мові. Незважаючи на те, що сутність терміна пояснюється досить просто, серед ономастів немає єдиної думки щодо його дефініції. Досліджуючи характер функціонування власних імен у хронотопі літературного твору, можна, з одного боку, зрозуміти, яку роль відіграють окремі онімні засоби виразності в його поетиці, а з іншого – зробити певні висновки щодо «вирішення поетонімосфери» (у значенні подібному до терміносполучення «вирішення архітектурного простору»), тобто побачити «ціле у цілому» (Вінтонів, 2008: 88).

Карпенко Ю. зазначає, що до засад літературної ономастики належить те, що: «1) вона є вторинною, виникаючи й існуючи на базі загальнонародної ономастики і так чи інакше спираючись на чинні в мові ономастичні норми; 2) літературна ономастика не зумовлюється безпосередньо історичним розвитком, як реальна ономастика, а залежить від волі автора і детермінується художнім задумом, жанром, напрямом та стилем твору; 3) власні назви в художньому творі передусім виконують стилістичну функцію і беруть участь у створенні образів; 4) на відміну від реальних власних назв, що належать мові, художні власні назви наявні на рівні мовлення, тексту; 5) до складу власних назв входить така їх особлива група, як заголовки, що стають центром ономастичного простору твору» (Карпенко, 2008: 14).

Сучасна українська літературно-художня антропонімія поповнилася новими видами соціально значущих онімів – сленги артистів, письменників, державних діячів та аргі декласованих і кримінальних елементів. Наприклад, Сергій Жадан часто послуговується таким прийомом у своєму романі «Депеш мод»: *17 червня, близько п'ятої дня, Собака Павлов намагається спуститись в підземку. Він підходить до вертушки, йде просто на жінку в уніформі й дістає з кишені ветеранське посвідчення. Старше покоління українських літераторів посттоталітарної доби здебільшого знаходить себе в рамках реалізму, а вже молодші письменники творять у постмодерному напрямі.*

Роман Сергія Жадана «Депеш мод» – це глибокий автобіографічний роман про його покоління. В основу сюжету покладено історію інтеграції у доросле серйозне життя особистостей, які переживають період свого дорослішання у переломні часи вже не СРСР, але ще і не незалежної держави України. С. Жадан зауважує, що: *«Депеш Мод», я б його позиціонував у жодному разі не як соціальний роман («зріз доби», блін), а як ніжну підліткову прозу. Себто десь так для четвертого класу. А описані там дев'яності були б, скоріше, бонусом для уроків краєзнавства».* Сама назва твору стає причиною для роздумів, що ж слугувало такому заголовку? Як зазначав Юрій Карпенко: *«До складу власних назв входить така їх особлива група, як заголовки, що стають центром ономастичного простору твору»* (Карпенко, 2008: 14). Митець твердить, що «Депеш мод» – ніби музичне тло епохи. Так, у цей час це була найпопулярніша музична група, а слухати її означало бути сучасним, бути новим поколінням. Якщо звернутися до етимологічного значення «Dereshe Mode», то в перекладі з французької мови, це означає – «вісник моди». Однак у творі С. Жадан послуговується українським варіантом назви. За словами А. Бабенка, переплетіння назви групи яскраво вписується в парадигму життя

Жаданових героїв: Собаки Павлова, Васі Комуніста, Саші Карбюратора, Вови і Володі, Чапая, Марусі і, звісно, самого Сергія Жадана (Бабенко, 2021: 77–78).

Можна стверджувати, що саме назва має хронологічний антропонім, оскільки служить візитною карткою певного реального чи ірреального часового відрізка. «Депеш Мод» – тло епохи, гурт, що діяв під час написання повісті С. Жаданом. Якщо це вісник моди – то сама назва дає можливість зрозуміти і допомагає створити фон дорослішання в період вже не СРСР, але ще і не незалежної держави України. Онімний простір автора великий та насичений. У творі позиціонує кілька типів антропонімів. Головний герой, оповідач, яким є сам автор, носить справжнє ім'я, його роман є повністю автобіографічним. Герої – Саша Карбюратор та Моряк мають певну характеристику оніма, оскільки найменування повністю характеризують образ та стиль життя, їх захоплення. У цих поетонімах відбулася онімізація – перехід загальної назви у власну. Саша захоплюється технікою, очевидно, через що в нього з'явилося таке прізвисько: *Він взагалі пристрасно ставиться до техніки, якщо ви розумієте, про що я. Почав він, як неважко здогадатись, із карбюратора. Після цього підручники зникли, я собі так розумію, що їх просто хтось пропив, чого добру пропадати.* Моряк зазвичай вільна людина, яка не має постійного місця проживання, згоден на будь-яку авантюру: *Живе Моряк без прописки, як і належить справжньому морському вовку, вночі переховується в душі, вдень відсипається, про його існування взагалі мало хто знає, дембель в маю, одним словом, ще до них пристають два якихось чувака, невідомого соціального походження й адміністративного підпорядкування.* Морський вовк – фразеологізм, який несе в собі сенс старого, бувалого вовка; людини, що багато бачила та пережила; людини, що живе далеко від людей [<http://sum.in.ua/s/vovk>]. Віталій Павлов, добре знаний як Собака носить експресивно-оцінний антропонім, оскільки його поетонім – це ніщо інше, як прізвисько: *Собака успішно й безтурботно просирає свої молоді роки, аж раптом друзі-рекламники затягнули стабільно безробітного Собаку в нетрі рекламної індустрії, простіше кажучи, взяли кур'єром у відділ реклами своєї газети.* За етимологією Віталій – життєвий (це слово має той самий корінь, що й вітамін – речовина, необхідна для життя). Беремо до уваги Васю Комуніста. У творі хлопець пропагує ідеї комунізму, звертається до величних постатей і весь час порівнює: зараз і тоді, напр.: *Вася дотримується якихось своїх комуністичних принципів і ділитись не хоче.* Вася – це неофіційна форма імені Василь. В етимології ім'я Василь означає цар. (Скрипник, Дзятківська, 1996: 45). У контексті про ідеологічні оніми варто віднести онім Чапай – теж комуніста, комуніста з голови до ніг: *В совку, – говорить Чапай, – базовим визнали саме «Капітал».* В цьому, як на мене, головна трагічна помилка радянської ідеології. Для цілісної картини та кращого розуміння нами тогочасної епохи автор додає ще кілька персонажів: Ваха – грузин, який має свій бізнес на околиці міста, носить виключно характеристичне найменування, тому що воно відповідає грузинській культурі, важливої функції у творі не відіграє. Етимологічно його ім'я означає «живи». Персонаж, який додає фарб на тлі реалій життя героїв, – Юрік. Такий собі хлопак, ром, який торгує наркотиками, ім'я цілком відповідає його національності,

образу життя. Ще одним яскравим антропоетонім є *Маруся*. У творі автор наділяє її неофіційною формою імені *Марія*. За своєю етимологією *Марія* – те ж саме, що *Маріамна*, щось на кшталт святого і чистого (Скрипник, Дзятківська, 1996:158). Антропоніми, структура яких часто зрусіфікована, зменшувально-пестливі варіанти онімів мають експресивно-емоційне забарвлення. Наприклад, *Віталік, Юрік, Вова, Маруся, Андрюша, Гоша*. Локалізація дії художнього твору в часі відбувається також через вживання так званих хронотопів – прізвищ осіб відомих у конкретний історичний період: Троцький, Коба, Ілліч, Сталін, Вася Сталін, Молотов, Ворошилов, Чапай. Нечисленними, але надзвичайно важливими у створенні реального історичного фону роману «Депеш Мод» Сергія Жадана виступають антропоніми, що є іменуваннями реальних та історичних осіб інших національностей, наприклад, *Маркс, Енгельс, Фідель Кастро*. А також вжиті реальні оніми, пов'язані з мистецтвом, *Чак Беррі* – американський музикант, *Степан Галябард* – український поет, *Дейв Гехан* (Дейв Гаан) – британський музикант, вокаліст групи «Dereche Mode», *Мартін Лі Гор* (англ. Martin Lee Gore) – англійський музикант, співак «Dereche Mode», але у творі автор вживає *Малий Чак Бері, Гехан, інколи Дейв, Мартін Гор* (білявка), *Степан Галябард*. У романі вжито багато етнонімів таких як: *казахи, руські, євреї, грузин, роми*. Наприклад, *Ваха-грузин, друг-єврей-Собака Павлов*. У романі побутують **топоніми**: місто *Харків*. Рідне місто Сергія Жадана, не дивно, що саме в це місто подорожують друзі, *Київ* – топонім, який подається дуже часто, *Лондон, Черкаси, Баку, Белград, Прага, Варшава, Східний Берлін, Мексика, Техас, Росія, Азербайджан, Кавказ, Місто Соня*. Не минає Сергій Жадан і **ергонімів**, куди потрапляє персонаж роману – *Київський ровд*. Особливу роль відіграють **хрононіми**, конкретний відрізок часу, в якому тягнеться вся історія роману – *СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік* – федеративна соціалістична держава в Північній Євразії, яка існувала з 1922 до 1991 рік [<http://sum.in.ua/s/SRSSR>]. **Хремотоніми**: Вузлова станція «Хімік», санаторій, де працював і жив Саша Карбюратор, таку ж назву має і кафе. У романі є **біблеїзми**: *Ісус, Бог, Марія, «Від Луки», «Від Івана», «Від Матвія»*. **Міфонім**: *Прометей* – у грецькій міфології віщий і добрий син титана Япета й німфи Клімени [<http://litopys.org.ua/slovmith/slovnm08.htm>].

Проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що онімний простір у творі Сергія Жадана «Депеш Мод» надзвичайно багатий і промовистий. Найменування персонажів відіграють не лише диференційну функцію, а й інформаційно-стилістичну. Інша функція – емоційно-стилістична, яка викликає певну оцінку, емоційне ставлення до зображуваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко А. Поетика прози Сергія Жадана. 2021. С. 77–78.
2. Бияк Н.Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах: автореф. дис... канд. філолог. наук. Івано-Франківськ, 2004. 19 с.

3. Бондар А. Равлик відповзає на Захід. *Жадан С. Капітал*. Харків: Фоліо, 2006. С. 753–754.
4. Вегеш А.І. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби: монографія. Ужгород, 2012. С. 5.
5. Вінтонів Т.М. Поетонімосфера повісті М.В. Гоголя «Тарас Бульба». 2008. С. 88.
6. Володарский Ю. Рецензия. *Жадан С. Капітал*. Харків: Фоліо, 2006. С. 779–780.
7. Загребельний П. Весела безпритульність. *Жадан С. Депеш Мод*. Харків: Фоліо, 2004. С. 224–229.
8. Карпенко Ю.О. Власні назви в художній літературі. *Літературна ономастика: збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 14.
9. Сергій Жадан. «Депеш Мод». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14851>
10. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Київ: Наукова думка, 1996. 334 с.
11. Українська ономастика: антропоніміка. 2014. С. 15–16.

REFERENCE

1. Babenko A. Poetyka prozy Serhiia Zhadana. 2021. S. 77–78.
2. Byiak N.IA. Osoblyvosti naimenuvan osib v ukrainskii khudozhnii prozi ta zberezhenia yikh funktsii u nimetskomovnykh perekladakh: avtoref. dys... kand. filoloh. nauk. Ivano-Frankivsk, 2004. 19 s.
3. Bondar A. Ravlyk vidpovzaie na Zakhid. *Zhadan S. Kapital*. Kharkiv: Folio, 2006. S. 753–754.
4. Vehesh A.I. Tradytsii ta novatorstvo ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponimii posttotalitarnoi doby: monohrafiia. Uzhhorod, 2012. S. 5.
5. Vintoniv T.M. Poetonimosfera povisti M.V. Hoholia «Taras Bulba». 2008. S. 88.
6. Volodarskyi YU. Retsenzyia. *Zhadan S. Kapital*. Kharkiv: Folio, 2006. S. 779–780.
7. Zahrebelnyi P. Vesela bezprytulnist. *Zhadan S. Depesh Mod*. Kharkiv: Folio, 2004. S. 224–229.
8. Karpenko YU.O. Vlasni nazvy v khudozhnii literaturi. *Literaturna onomastyka: zbirnyk statei*. Odesa: Astroprynt, 2008. S. 14.
9. Serhii Zhadan. «Depesh Mod». URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14851>
10. Skrypnyk L.H., Dziatkivska N.P. Vlasni imena liudei. Kyiv: Naukova dumka, 1996. 334 s.
11. Ukrainska onomastyka: antroponimika. 2014. S. 15–16.